

Multikulturní výchova mírní strach i předsudky. Žáky vede k toleranci

Charakteristika:

Multikulturní výchova je dnes používána jako označení pro pedagogickou práci s diverzitou ve třídách. Zjednodušeně se dá říct, že se jedná o učení se chápání a respektování odlišných kultur. Často se používá také termín „interkulturní vzdělání“, které pomáhá jedinci vnímat rozdíly mezi lidmi z různých kultur jako přínosné. Odlišnost je tedy chápána jako zdroj k vlastnímu obohacení.

Téma multikulturní výchovy můžeme chápat jako průřezové, je možné na něj narazit v jakémkoliv vyučovacím předmětu a v běžných situacích nebo příbězích každodenní reality života – vždyť v nedávné době ještě například Evropa čelila uprchlické krizi (2015, 2016).

Cíl:

Žáci by měli v první řadě pochopit, že žádná společnost není monolitická (homogenní, tedy stejnorodá) a v každé existují menšiny, které nás z různých důvodů obohacují jinou kulturou, jiným pohledem, zkušeností a dovednostmi.

S mísením různých kultur můžeme v Česku počítat i do budoucna, ať už se nově příchozí budou objevovat z jakýchkoliv důvodů – studentských, pracovních anebo jako uprchlíci. Ani tuzemsko se tedy nevyhne procesům spojeným se západní Evropou. Je dobré na to žáky připravit a toto klíčové téma zařazovat do výuky.

Tedy připravit děti na soužití v pluralitní společnosti tak, aby získaly tyto potřebné kompetence:

- znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti;
- dovednost orientovat se v kulturně pluralitním světě a využívat interkulturní kontakty k obohacení sebe i druhých;
- postoje tolerance, respektu a otevřenosti k odlišným skupinám, včetně vědomí potřebnosti osobní angažovanosti.

Velikost skupiny:

- Školní třída
- Aktivity je možné zařazovat už na 1. stupni základní školy.

Čas:

- 45-90 minut

Pomůcky:

Flipchart, fixy
Židle do kruhu

Aktivity ke stažení:

Příloha 1: Aktivita Tečkování

Příloha 2: Aktivita Mozaika předsudků

Příloha 3: Aktivita Blondýny jsou hloupý, šprtky brejlatý

Příloha 4: O co jde v dialogu „Blondýny jsou hloupý, šprtky brejlatý“?

Příloha 5: Aktivita Vlakem po Evropě

Příloha 6: Kulturní kapitál_Interní materiál neziskové organizace Mezikulturní programy AFS

Příloha 7: Aktivita One Step Forward / Udělej krok dopředu

Příloha 8: Test znalostí o různých národech.

Metodiky OP VK ke stažení:

Příloha 9: Metodika 1. workshopu. Všichni jsme různí, všichni jsme stejní. Verze pro ZŠ.

Příloha 10: Metodika 2. workshopu. Stereotypy v myšlení a jednání. Verze pro ZŠ.

Příloha 11: Metodika 3. workshopu. Předsudek má mnoho podob. Verze pro ZŠ.

Příloha 12: Metodika 4. workshopu. Dlouhá cesta k novému domovu. Verze pro ZŠ.

Příloha 13: Metodika 5. workshopu. Podivné přátelství. Verze pro ZŠ

Postup:

Jak začít? Úvodní aktivity pro multikulturní výchovu

Na úvod multikulturní výchovy se hodí začít se skupinovými aktivitami. Abyste děti naladili na vzájemnou spolupráci, můžete využít třeba jednoduchou hru „Tečkování“ (naleznete v rubrice „Pomůcky“ jako Přílohu 1). Tato aktivita rychle ukáže nutnost kolaborace s ostatními na vyřešení úkolu a slouží také jako zábavná forma rozdělení dětí do skupin. To se bude hodit později i pro další aktivity, kde budete rozdělení do skupin potřebovat, jelikož po této hře už bude mít každý žák „svůj tým“.

Stereotyp a předsudek: Co tyto pojmy vlastně znamenají?

Pojmy předsudek a stereotyp se významově mohou zdánlivě překrývat, nejsou ale zcela totožné.

STEREOTYP

Stereotyp je zevšeobecnující mínění o skupinách nebo objektech. Jde o šablonovitý způsob vnímání, posuzování a hodnocení toho, k čemu se vztahuje. Není výsledkem přímé zkušenosti, je přebírán a udržuje se tradicí. Pavel Hartl uvádí, že se jedná o automaticky používaný myšlenkový návyk. Jeho změna je obecně velmi nesnadná a je provázená nelibými emocemi. Sociální stereotyp je pak souhrnem úsudku o osobnostních rysech nebo tělesných charakteristikách celé skupiny lidí. Umožňuje rychlé zpracování a uložení informací za cenu jejich zkreslení. Stereotyp může být i pozitivní: Například víra, že Němci jsou puntičkáři a všude jsou včas.

PŘEDSUDEK

Pavel Hartl definuje předsudek jako názorovou strnulost. Jedná se o emočně nabitý,

kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj. Takový názor může být přijatý jedincem nebo skupinou. Může se vztahovat v podstatě k čemukoli, nezávisí na okamžité situaci a neopírá se o porozumění. Předsuděk je svou povahou iracionální, a proto ani konkrétní opačná zkušenost většinou nevede ke korekci mínění o skupině osob. Typickým předsudkem může být například rasismus. Ten je založený na postoji a víře v existenci vyšších, nadřazených a nižších, méněcenných ras. Předsuděk v sobě nese pouze záporné hodnocení nebo odsouzení. Příkladem může být tvrzení, že „Němci mají autoritářské sklony“. Předsudky v sobě z povahy své negativy skrývají větší riziko, protože mohou zakládat diskriminační jednání vůči různým skupinám osob.

Předsuděk je iracionální, často založený na emoci, proto nečekejte u dětí okamžitou názorovou změnu a jednoznačné výsledky.

- Předsudky jsou široce sdílené v podobě společenských norem. Například se nesluší (tzn. není normou) hájit Romy.
- Změna představy o „jiných“ vyvolává intuitivní pocit ohrožení vlastního sebepečení.
- Navzdory iracionalitě nositelé předsudky prezentují jako výsledky logických úvah nebo zdravého „selského rozumu“.

Často je možné se setkat také s argumentem tzv. „bílé vrány“, tedy vyjádřením, že výjimka potvrzuje pravidlo. Člověk uvede jednu konkrétní pozitivní zkušenost, někdy jedinou, kterou s určitým jedincem zavrhané skupiny prodělal, přičemž následuje výčet obecných negativ. Například: „Potkal jsem jednoho cikána, ten byl fajn, ale to byla výjimka, ostatní kradou, zneužívají sociální dávky a nepracují.“ Uvedení pozitivní zkušenosti na začátek má dokázat, že mluvčí předsudky ve skutečnosti netrpí.

Každý člověk má v sobě nějaké předsudky. Nemít vůbec žádný není asi ani možné, ale pokud o svém předsudku víme, můžeme s ním pracovat. To samé platí o stereotypech. Než řeknete žákům definici předsudku, můžete s nimi udělat ve skupinách krátký brainstorming, co to je předsuděk, s jakými předsudky se děti setkaly, případně jestli vnímají nějakou profesní skupinu více zatíženou předsudky.

V rubrice „Pomůcky“ pak naleznete jako Přílohu 2 další aktivitu, kterou můžete na tuto diskusi navázat - „Mozaiku předsudků“. Obsahem této aktivity je popsat situace, kde se může předsuděk jednoduše projevit, například náboženský předsuděk, předsuděk vůči věku, fyzickému vzhledu a tak dále.

S předsudky se v hojné míře setkáváme třeba v oblasti genderových rolí: ženy by se měly starat o domácnost, nehodí se do řídicích funkcí, nebo naopak, že se muži nezvládnou postarat o dítě, měli by mít lepší orientační smysl a umět opravit auto. Podobných předsudků najdete jistě spousty, zkuste se o nich tedy pobavit s žáky. Téma, u kterého se žáci možná shodnou, jsou třeba předsudky starší generace vůči mladým, a naopak předsudky mladých lidí směrem ke starším lidem. Například „mladí lidé s tetováním a dredy jsou jen povaleči“ versus „důchodce zajímají jen slevy v supermarketech“. Předsudky se mohou objevit i vůči lidem s odlišnou sexuální orientací. Například: homosexuály lze „převychovat“.

Výběr dalších témat pro multikulturní výchovu

Pro začátek si můžete zvolit nějakou méně kontroverzní problematiku, například předsudky ve společnosti směrem k blondýnkám nebo lidem nosícím brýle.

Společně s žáky si můžete přečíst třeba „Dialog o blondýnkách“ (naleznete v rubrice „Pomůcky“ jako Přílohu 3) a komentář k němu (naleznete v rubrice „Pomůcky“ jako Přílohu 4) z projektu CZECHKID od Dany Moree a kol., který odkazuje na předsudek na základě vzhledu. Ve druhém zmíněném pracovním materiálu najdete třeba vysvětlení, proč vtipy pomáhají šířit stereotypní uvažování nebo jaký je rozdíl mezi stereotypem a předsudkem.

Pro podnícení diskuse o předsudcích můžete zařadit hru o společném cestování s názvem „Vlakem po Evropě“. Žáci si vybírají a diskutují, s kým by cestovali ve vlaku v jednom kupé. Cílem hry je uvědomit si, jak nás někdy ovlivňuje první dojem (naleznete v rubrice „Pomůcky“ jako Přílohu 5).

Dále je možné zařadit aktivitu zaměřenou na problematiku kulturního kapitálu, v níž děti pochopí, že všichni lidé nemají v životě stejný start (naleznete v rubrice „Pomůcky“ jako Přílohu 6). Vysvětlení klíčových termínů, jako jsou právě kulturní kapitál nebo kulturní kruh chudoby, které můžete použít v diskusi na závěr, naleznete v rubrice „Pomůcky“ jako Přílohu 7.

Žákům můžete také dát krátký test na ověření znalostí o různých národech. Kvíz ve skutečnosti neověřuje faktografické znalosti, ale spíše schopnost oprostít se od předsudků (kvíz naleznete v rubrice „Pomůcky“ jako Přílohu 8).

POSTUP A SPOLEČNÁ PRAVIDLA PŘI REALIZACI AKTIVIT:

1) **POZITIVNÍ ATMOSFÉRA:** Žáci by měli být před začátkem aktivity uvolnění, měli by sedět neformálně v kruhu. Atmosféra by měla být plná pohody a bezpečí.

2) **KAŽDÝ MŮŽE ŘÍCT SVŮJ NÁZOR. NÁZORY DRUHÝCH SE NEHODNOTÍ:** Každý má svou pravdu a vidění světa, nemusíme mu je brát, ale spíše tento pohled rozšiřovat o další názory. Učitel pokládá žákům otázky. Učitel by se měl žáků vždy nejdříve ptát: „Co si myslíš ty, jak to cítíš?“ a vyhnout se pokud možno hodnocení žákovy odpovědi. Je přitom dobré „vhodit“ dotaz mezi žáky a až po vyjádření jejich názorů ho zarámovat do požadovaného kontextu, rozšířit jejich pohled o další informace.

Příklad: Učitel může například pokládat následující otázky:

Myslíte si, že je migrace prospěšná?

Potřebujeme cizince?

Proč mají čeští politici strach z migrační krize?

Jaké emoce ve vás vyvolává obrázek zahalené muslimky?

„Nesprávné“ otázky nebo odpovědi učitel nehodnotí. Ten, kdo promluvil, riskoval. Pokud učitel chce uvést jiná fakta, která žák možná opomenul, je vhodné volit věty typu „rozumím tomu, proč si to myslíš“, „jsem rád(a), že se na to ptáš, že zazněl tenhle názor“, „je důležité se o tom bavit, i když můžeme mít odlišné názory“.

3) **ROZŠÍŘOVÁNÍ POHLEDU ŽÁKŮ O DALŠÍ FAKTA:** Statistiky a fakta jsou dobrými nástroji ve snižování váhy předsudků.

Příklad 1: Výrok „cizinci nám berou práci“ lze okomentovat tím, za jakých okolností a výše platu by byli žáci práci dělníků nebo uklízeček ochotní vykonávat. Stejně tak lze postupovat s tvrzením „cizinci zvyšují kriminalitu“.

Příklad 2: Ve společenské atmosféře individualismu velká část populace vyznává heslo, že za svoje postavení je každý zodpovědný sám. Ne každý má ale stejný přístup ke zdrojům (vzdělání, dobrou práci, bydlení), a proto je mnoho stereotypů

(například vůči Romům) založeno nikoliv na etnické bázi, ale vůči projevům kultury chudoby.

Příklad 3: U předsudku typu „bezdomovci si za svoje problémy můžou sami“ učitel může žákům ve zkratce říct o exekučním zákonu v Česku, nebankovních společnostech, o tom, že každý máme jinou startovní čáru – někdo prožije dětství v materiálním a duchovním dostatku, někdo v dětském domově.

Učitel může v rámci debaty průběžně doplňovat další fakta: například v Česku chybí velké množství doktorů, zdravotních sester, učitelů, montážních dělníků atd. Nebo že má velká část společnosti z cizinců strach, proto je pro politiky riskantní podporovat migranty – ztratili by politické body. Učitel může uvést migraci jako setrvalý a přirozený proces v historii lidstva (stěhování národů, expanze Arabů, objevení Ameriky, kolonizace, otrokářství, migrace mezi světovými válkami a po nich, migrace z důvodů chudoby a válečných konfliktů).

4) **ŘEŠIT VŽDY JEN JEDNO VYBRANÉ TÉMA:** Je vhodné držet se jednoho tématu a neodbíhat.

5) **SEBEREFLEXE:**

Aby děti pochopily jiné kultury, potřebují reflektovat vlastní kulturní identitu. Například by měly vědět, proč slavíme Vánoce nebo malujeme na Velikonoce vajíčka. Snadněji si pak utvářejí vlastní názory na jednotlivé kultury. Můžete s žáky probrat třeba známé historické osobnosti a zamyslet se nad tím, nakolik jsou české dějiny opravdu české. Například Karel IV. byl Čechem jen z poloviny a František Palacký mluvil se svou rodinou německy.

Konfrontujte žáky s předsudky, které se mohou týkat bezprostředně jich samotných. Například v 90. letech existovaly v Rakousku nápisy „Češi, nekrad'te tady“. Žáci si tak snadno uvědomí neadekvátně zevšeobecňující charakter předsudků.

4) **PRŮBĚŽNÝ ZÁPIS:** Nápady a komentáře žáků učitel anebo některý žák průběžně zapisuje na velký papír. Je možné se potom k aktivitě vrátit a na konci hodiny zopakovat cíle a udělat závěry. [10]

Varianty, komentáře:

Tipy na další aktivity:

V online metodice multikulturní výchovy CZECHKID naleznete mimo jiné také dalších 40 témat a dialogů, které se vztahují k nejrůznějším předsudkům, diskriminaci a stereotypnímu uvažování v české společnosti.

V rubrice „Pomůcky“ si rovněž můžete stáhnout metodiky pěti workshopů pro základní školy vzniklé v rámci projektu „Protipředsudkové workshopy pro žáky základních a středních škol se zaměřením na multikulturní výchovu“ Univerzity Palackého v Olomouci. Kompletní sadu materiálů z tohoto projektu (i pro střední školy) si můžete stáhnout, po povinné registraci, [v databázi výstupů projektů OP VK](#).

Využití exkurzí v multikulturní výchově: Nabídněte žákům například návštěvu mešity Praze, aby měli možnost setkat se s muslimy a vést s nimi debatu (Islámská nadace v Praze je takovým návštěvám otevřená). Navštívit pak můžete i synagogu nebo pravoslavný kostel apod.

Externí spolupráce:

Pokud se na interkulturní vzdělávání jako učitel necítíte nebo vám některá témata nejsou blízká, můžete si pozvat některou z organizací, která se multikulturní výchovou zabývá a interkulturní dílny a workshopy ve školách běžně provozuje. Jednou z nich je například organizace AFS Mezikulturní programy, která se zabývá hlavně výměnnými pobyty žáků v zahraničí. Jejich přednáška může být pro děti v pozdějším věku (na střední škole) zajímavým impulzem, proč strávit pár měsíců jinde než na české škole. Pokud chcete otevřít třeba otázku česko-německých vztahů, můžete se pro změnu obrátit na organizaci Antikomplex, která podobné workshopy na školách rovněž organizuje.

Faktory úspěchu:

Nelze očekávat, že projektové dny nebo ojedinělé aktivity povedou k rychlému zvýšení tolerance a vymizení stereotypů a předsudků u žáků. Multikulturní výchova má smysl tehdy, pokud je realizována v rámci výuky systematicky.

Rizika:

Při výběru dalších témat pro multikulturní výchovu si sami dopředu promyslete, jaká oblast z interkulturního vzdělání je pro vás zajímavá, co s vámi dělá a jak ji máte zažitou. Je to důležité proto, abyste potom nepředávali dál negativní postoje a téma si „nepohrávalo“ s vámi.

Vyhodnocení:

Po každé aktivitě by měl učitel provést s dětmi rozbor toho, co se událo a proč byla konkrétní aktivita vybrána.

Například po ukončení aktivity „One step forward“ (Krok dopředu) si učitel může s dětmi popovídat o tom, jestli to, že žijí v materiálním dostatku, má vliv na jejich vzdělání. Jestli předsudky, které má česká společnost vůči inteligenci Romů, nějak souvisejí s jejich materiálním zázemím.